

Vizija budućnosti na tragu prošlosti – transferi političkih ideja na primjeru intelektualnog i revolucionarnog rada Augusta Cesarca

S osloncem na paradigme transfera znanja, ovaj rad bavi se transferom političkih ideja na primjeru intelektualnog i revolucionarnog djelovanja Augusta Cesarca. Na primjeru pojmova kojima se Cesarec koristi u svojim radovima, cilj je ovoga rada razumijevanje koncepata poput anarhizma, nacionalizma, demokracije, monarhije, socijaldemokracije, komunizma i republikanizma u kontekstu značajnih promjena posthabsburškog prostora u međuratnom razdoblju. Te su promjene prvenstveno značile suočavanje s izazovima novonastalih državnih uređenja i prilagodbu novim političkim smjernicama nakon Prvog svjetskog rata, a posebno nakon Oktobarske revolucije. Iako ustrajan u realizaciji ideje besklasne utopije koja neće imati spona s prošlošću, Cesarec je kao *javni intelektualac* u svoj revolucionarni i politički rad inkorporirao brojne ideje usvojene u Austro-Ugarskoj Monarhiji, dajući im novu funkciju u okviru strukturiranog djelovanja isprva Socijaldemokratske stranke, a zatim i Komunističke partije. Time se otvara mogućnost preispitivanja interpretacija mehanizama njegove revolucionarne djelatnosti, prisutnih u dosadašnjoj hrvatskoj historiografiji.

Uvod – metodologija budućnosti

Vladimir Čerina, idejni predvodnik časopisa *Val*, za čije se raznolike teme interesirala hrvatsko-srpska (napredna) omladina željna nejasnih ciljeva, ali sigurnog ishoda njihove realizacije, po mogućnosti izvan Austro-Ugarske Monarhije, opisao je 1912. svojeg mladoga suradnika Augusta Cesarca krajnje romantičarski: „Nosi mantelin prebačen napoleonski preko pleća i gleda u svijet kao beskućnik, očajnik, sanjarski, zamišljeno i ponešto ukočeno plačljivo“.¹ Osim što je, kako prenosi Zorica Stipetić, Cesarca odredilo „idolom omladine“ po uzoru na radove Sergejja Stepnyaka i Vladimira Gaćinovića, Čerinino je sjećanje u *Riječkom novom listu* pod naslovom „August Cesarec (najdraža uspomena)“ pokazalo i iznimnu performativnu moć jezika u određivanju buduće percepcije ovoga individualca kao intelektualca u službi revolucije.² Naime, do tog trenutka u kojem ga je Čerina

¹ ČERINA 1962: 100.

² STIPETIĆ 1982: 45

promaknuo u relevantnog revolucionarnog aktera koji će postati predmetom bavljenja buduće historiografije, August Cesarec bio je tek „realac“ i jedan od istaknutijih sudionika đlačkoga pokreta usmjerenog protiv neoapsolutističkog nasljeđa krute birokratske uniformnosti obrazovnog sustava koji je, iz perspektive pokreta, neposredno onemogućavao postizanje prijeko potrebne hrvatsko-srpske narodne slobode.³ Sjedeći na optuženičkoj klupi zajedno sa svojim školskim kolegama zbog umiješanosti u atentat na komesara Cuvaja, Cesarec je polako prerastao u Čerininu viziju napoleonskog umnog patnika koji na leđima budućnosti nosi teret cijele revolucionarne omladine u nastajanju. Osim želje da utvrdi kako je atentat organiziran i izveden, Kraljevsko državno odvjetništvo sudionike je usput prozvalo i za bavljenje programom „Narodnog ujedinjenja“ o kojem se, navodi Stipetić, „(...) više pripovijedalo nego što se znalo“, iako je oslabljenost đlačkog pokreta otvarala prostora daljnjem političkom profiliranju.⁴ Međutim, upravo je ta uzgred navedena abolicijska stavka optužnice koju je naveo sâm Cesarec ključno polazište za raspravu o viziji budućnosti na tragu prošlosti, a njezino će značenje vizionarski „Napoleon“ dodatno pojasniti u fragmentu: „Riješenje i dokučenje našeg cilja, a to je program Nar[odnog] Uj[edinjenja], stoji u jakim intelektualnim individuima i jakoj masi, osviještenoj nacionalno i socijalno, kulturno (...) Jer uvijek moramo da imamo na umu: naše duhove je zarobio klerikalizam, a naša tjelesa Austrougarska, naše želuce kapitalizam/monarhija“.⁵

Oslonimo li se na teorijske uvide Veronike Lipphardt i Davida Ludwiga, transfere političkih ideja na primjeru Augusta Cesarca možemo povezati s transferom znanja *per se* koje podrazumijeva mnogostruke mehanizme prijenosa različitih sustava znanja u određenim povijesnim kontekstima. Riječ je dinamičnom procesu koji uvelike ovisi o samim prenositeljima znanja, njihovu sustavu obrazovanja i podrijetlu, ali i o vrsti znanja koje se prenosi (transfer može različito funkcionirati u slučaju biologije ili društvenih znanosti koje povezujemo s dominantnim europskim kontekstom), baš kao i o mediju toga prijenosa (je li riječ o objavljenim izdanjima, korespondenciji itd.). Ipak, to nikako ne znači da je znanje ograničeno na „pasivnu“ apropijaciju i jednosmjernan proces prijenosa obavijesti i spoznaja iz jednog, središnjeg sustava znanja, već da su mehanizmi njegova transfera rezultat vrlo kompleksnih odnosa moći i „pregovaračkih procesa“ koji uvelike oblikuju identitet aktera i uvjetuju različite odnose unutar i između mnogobrojnih skupina, povezujući tako prostor, ali i vrijeme (u konkretnom slučaju transfer, apropijaciju i adaptaciju političkih ideja iz jednog teritorijalnog sustava u drugi).

³ CESAREC 1971c: 8-9.

⁴ STIPETIĆ 1982: 41.

⁵ Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), HR-HDA-1014, Osobni fond Augusta Cesarca (dalje: OFAC), kut. 23, RO-AC-23-IVG/2, „Fragment zapisa koji prema sadržaju datira od prije I. sv. rata pisan vjerojatno u tamnici“.

Štoviše, posljedica je to odmaka od eurocentrizma u kojem je dominirao „izvoz“ sveprisutnog i civiliziranog (europskog) znanja prosvijećenih institucija ili pojedinaca poput, primjerice, Alexandra von Humboldta na margine koloniziranog svijeta i usmjeravanja pogleda na specifičnu poziciju „marginalnih“, neeuropskih prostora, čija je povijest prožeta uzajamnom razmjenom znanja i znanstvenih sustava s „dominantnim“ centrima moći. Iako ističu važnost europskog hegemonijskog diskursa moći koji je uočio Said na primjeru orijentalizma, autori ipak upozoravaju na to da neupitnu dominaciju kolonijalnih diskursa treba preispitati s obzirom na potencijalnu važnost diskursa koji nisu bili hegemonijski. Neuravnoteženost cirkulacije znanja bez ponekad jasno preciziranog izvorišta posljedica je upravo takve promjene fokusa i proučavanja specifičnih konteksta u kojima to znanje cirkulira. Iako su postkolonijalne studije⁶ u drugoj polovini 20. stoljeća osvijestile neravnotežan položaj kolonizatora i koloniziranih te potrebu za širim sagledavanjem različitih „sustava znanja“, transfer znanja, pa tako i ideja, prerastao je okvire postkolonijalnih studija i postao „(...) sveprisutni fenomen (...)“. U tom smislu postavlja se pitanje i o mogućoj povezanosti, odnosno „(...) samostalnoj ulozi (...)“ kulturnih transfera i transfera znanja. Unatoč tome što za autore ovo pitanje ostaje otvoreno, za potrebe ovoga rada možemo reći da su kulturni transferi i transferi znanja, upravo zbog činjenice da se radi o dijeljenom kulturnom prostoru Austro-Ugarske Monarhije, itekako povezani. Štoviše, iako je teško odrediti točnu definiciju i tipologiju znanja (baš kao i, dodala bih, kulture), pokušaj da se znanje prikaže kao konstrukt koji nije samodostatna danost (točnije, „(...) potpuno racionalna i spoznajno potpuno komunikabilna svijest“), već ovisi o različitim aspektima njegove proizvodnje, ostaje važna stavka svake studije o transferu ideja, pa tako i znanja općenito.⁷

Ovime ulazimo u konkretno područje analize Cesarčeva djelovanja i konačnog predmeta ovoga rada. Cesarec nije mogao formalno ukinuti Monarhiju, ali je od 1912. pokušao dati novo značenje već ustaljenim političkim idejama te je u tom smislu prepoznat kao intelektualni „zarobljenik“ umiruće Monarhije. Stvaranje novoga svijeta za Cesarca je započelo prvenstveno u političkom jeziku, ali su ostaci propaloga carstva ostali upisani u Cesarčev jezik i on ih je, kao takve, inkorporirao u nove sustave političkih vrijednosti koje je imaginirao. Drugim riječima, u toj je samoproglashenoj Cesarčevoj cezuri ostao i trag kontinuiteta s prošlošću koji je uvelike utjecao na oblikovanje utopijske vizije budućnosti i konsolidaciju njegova djelovanja. Zbog toga, umjesto da raspravljamo o neprežaljenoj tragediji Cesarčeve

⁶ Više o postkolonijalnoj perspektivi istraživanja povijesti Habsburške Monarhije vidi u zborniku *Habsburg postcolonial: Machtstrukturen und kollektives Gedächtnis (Gedächtnis – Erinnerung – Identität)*. 2003. Ur. Johannes Feichtinger, Ursula Prutsch, Moritz Csáky. Innsbruck: StudienVerlag.

⁷ LIPPHARDT I LUDWIG 2011.

(ne)dovoljne revolucionarnosti – kao što je to činila ranija historiografija – i kompleksnu strukturu intelektualca pretvaramo u jednosmjernu perspektivu omeđenu nacionalizmom, potrebno je usredotočiti se na procese generiranja i cirkulacije znanja unutar različitih grupa (stranaka i udruženja).

Anarhistički intelektualac

Pojam anarhizma u Cesarčevu opusu uvijek upućuje na nekog drugoga, konkretnog izvršitelja atentata poput Luke Jukića, Alije Alijagića ili Bogdana Žerajića. Iako ti koncepti nisu uvijek nužno povezani, atentat je glavno obilježje anarhizma koji Cesarec razlikuje od „teoretske“ revolucije i definira kao tajnu zajednicu snažnih individua koje se javno deklariraju kao „naprednjaci antiklerikalci“ i na kojima leži srpsko-hrvatsko jedinstvo (kao prototip Cesarec zaziva mnoštvo ju-kića i žerajića).⁸ Prožimanje nacionalnog i socijalnog pitanja unutar gospodarski i politički heterogene Austro-Ugarske Monarhije na koje su tijekom 19. stoljeća odvojeno odgovarali isprva liberali građanskih stranaka, a zatim kasnije i socijaldemokracija kao legalna predstavница radništva u nastajanju, pokazalo je svu kompleksnost neujednačenog monarhijskog prostora. Tako su sindikalni prosvjedi malobrojnih radnika u hrvatskim zemljama koje su bile preplavljene seljaštvom za vrijeme K. Héderváryja ugušeni i pretvoreni u teorijsku borbu intelektualnih formulacija, dok su u ostalim dijelovima Monarhije sindikati ipak ostali u okrilju zakona. Unatoč tome što Druga internacionala za nju isprva nije marila (Marxovo je učenje podrazumijevalo socijalnu i klasnu revoluciju razvijenog radništva u stabilnoj (kapitalističkoj) naciji), a glasovi se marginalnih aktera poput Miloša Krpana nisu dovoljno daleko čuli, specifičnost nacionalnog i socijalnog u Monarhiji nije se mogla dugoročno razdvajati.⁹

U širim balkanskim i napose jugoslavenskim okvirima prepoznale su to i socijaldemokratske partije na Prvoj balkanskoj socijalističkoj konferenciji u Beogradu 1910., ali kad je riječ o prioritetima zajedničkog djelovanja, ipak nisu mogle naći zajednički jezik. Osuđena tako na samostalno djelovanje i izbornu suradnju s Hrvatsko-srpskom koalicijom te predvođena Vitomirom Koraćem i Jurjem Demetrovićem koji su federalističko razrješenje Monarhije teoretski postavili u ruke radnika, Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije „rasplet“ je dualističke krize dočekala vezanih ruku i bez Parlamenta. Kako izbora za stranku više nije bilo, a željene radnike zamijenili su mladi atentatori, SDSHS potajno je odškrinuo vrata subverzivnim individualcima u čijem je nastajanju i

⁸ HDA, HR-HDA-1014, OFAC, kut. 23, RO-AC-23-IVG/2, „Fragment zapisa koji prema sadržaju datira od prije I. sv. rata pisan vjerojatno u tamnici“.

⁹ PEJIĆ 2016: 43-55.

sam sudjelovao.¹⁰ Osim Demetrovićeva teksta o neodrživosti austromarksizma,¹¹ tragove njihova utjecaja nalazimo i u *Slobodnoj riječi* koja je često objavljivala tekstove anarhističkih mislilaca poput Kropotkina.¹² U opetovanom pokušaju da se na prijelomu stoljeća premoste ponori nacionalnog i nadnacionalnog, na klimavoj socijalističkoj pozornici hrvatskih zemalja unutar Monarhije aktualiziran je anarhizam Mihaila Bakunjinina, tog „bratskog“ Slavena koji je još od Praškoga kongresa pokazao razumijevanje za nacionalno pitanje, a čije su se anarhističke ideje Saveza revolucionarnih socijalista još od 1860. širile iz Italije na jadransku obalu. Istovremeno, s istoka su anarhističke ideje preko Živojina Žujovića utjecale i na socijalista Svetozara Markovića u Srbiji te je tako anarhizam postao ono što Pejić s pravom naziva „etablirani socijalistički derivat“.¹³

Stoga se aproprijacija Cesarčeva znanja o anarhizmu mogla odvijati na dvjema (socijalističkim) razinama. Njegova je zanesenost Markovićem, pravednim socijalistom i podražavateljem Pariške komune,¹⁴ o kojem će zapisati: „(...) gromko je i zvučno, jednim elementarnim uzletom pokazao, da je najveći moral onaj koji ide protiv svih i svemu, i dalje i više,“¹⁵ uvelike pridonijela povjerenju u srpske socijaliste kao saveznike u revolucionarnoj borbi i mogla je ohrabriti Cesarčeve potencijalne sponore s ilegalnim organizacijama.¹⁶ S druge je strane Cesarec još od srednjoškolskih dana intenzivno surađivao sa SDSHS-om, čak i onda kad mu formalno nije mogao pristupiti jer ga stranka nakon osude zbog sudjelovanja u atentatu na Cuvaja nije željela u svojim redovima.¹⁷ Ne odustajući od strukturiranoga legalnoga djelovanja te istovremeno zagovarajući ilegalno izbavljenje iz „tamnice“, anarhizam Augusta Cesarca počinje poprimati oblik subverzivnog mladenačkog drugarstva bez organiziranog pokreta koje se realizira u mreži poznanstava i djelovanja bez nadređenoga središta (Njeguš Vavrak, Julije Kovács, Alija Alijagić, Luka Jukić i drugi pucaju, a Vladimir Bornemissa putuje na konferenciju anarhista u London¹⁸).¹⁹ Akter koji vješto djeluje riječima, pokušavajući tako kompenzirati

¹⁰ REDŽIĆ 1977: 284-289.

¹¹ GLOBAČNIK 2018: 15.

¹² STIPETIĆ 1982: 21.

¹³ PEJIĆ 2016: 46-48, 55.

¹⁴ CESAREC 1951: 29.

¹⁵ HDA, HR-HDA-1014, OFAC, kut. 23, RO-AC-23-IVG/135, „Bilješka: Sv. Marković-Srbija-afirmativistički moral“.

¹⁶ Ovdje se prvenstveno misli na organizaciju Ujedinjenje ili smrt, za koju Stipetić tvrdi da je bila upoznata s planom atentata na Cuvaja. Nije jasno je li Cesarec bio upoznat s njezinim djelovanjem, ali činjenica je da mnogi u njegovu okruženju jesu (STIPETIĆ 1982: 35-37).

¹⁷ Isto: 51.

¹⁸ Isto: 34.

¹⁹ PEJIĆ 2016: 33. Pejić citira Šimlešu, a za Luku Jukića navodi da nema prevelikih poveznica s anarhističkim kretanjima (Isto: 136).

čin jedinstvenog pucnja u Cuvaja, što je u optužnici prepoznato kao glavni uzrok nagovaranja kolebljivog Luke Jukića,²⁰ Cesarec je u „anarhističkom raspoloženju (komunistički anarhizam Krapotkina)“, zapisat će 1936.,²¹ opisao vlastitu budućnost kao intelektualno djelovanje riječima. To će kasnije unutar strukture Socijalističke, a zatim i Komunističke partije poprimiti obrise djelovanja *javnoga intelektualca* po uzoru na Émilea Zolu.²² Osim spomenute racionalne i političke pozadine, valja napomenuti da je Cesarec u tom anarhističkom „derivatu“ vidio i oblik poslijeratnog iracionalnog naličja avangardnih „priča i luđačkih sanjarija“, o čemu progovara u svojoj plamenaškoj drami *Otkriće* 1919.²³ Isti će obrazac biti i idejna platforma *Plamena*, ali u duhu anarhokomunizma ojačanoga Oktobarskom revolucijom. Štoviše, da bi riječima proniknuo granicu smrti koju sâm nije prelazio (jer gdje bi, u tom slučaju, živjele riječi?), poučen Čerinim esejom o sebi, „misteriozne“ je pojedince poput Alije Alijagića, čak i nekoliko godina od Jukićeva atentata, u nekoliko članaka narativno prometnuo u idealne tipove kazališnih mučenika: „Taj čovjek ko sevdah mekan, u suštini dušom lirski, bio je samo ludom političkom provokacijom režima nagnana u dramu koja je završila tragedijom“.²⁴ Upravo se na tradiciji tog kompromitiranog režima na izmaku snaga, anarhizam Augusta Cesarca, za kojeg proučavatelji naglašavaju da je produkt mladenačke epizode prolazne zanesenosti, pretvorio u trajnu podvojenost između legalnog i ilegalnog, formalnog i neformalnog te ničeanskog dionizijskog (iracionalnog) i apolonijskog (racionalnog) budućeg političkog djelovanja.²⁵

Sveprisutni nacionalist

U osobnom fondu Augusta Cesarca sačuvan je njegov zapis iz 1912. u kojemu sebe opisuje kao „inkarniranu, ekstravagantnu kontradikciju“ između trenutnog „internacionalnog demokrata“ i željenog ideala „antišoviniističkog socijalnog nacionaliste“.²⁶ U obama suprotstavljenim slučajevima, u Cesarčevoj se viziji budućnosti nikada ne pojavljuje intimno proživljena varijabla monarhizma zbog svoje statične biološko-hereditarne i pravne osnove („Posmotrite problem

²⁰ „(...) pred njim [Jukićem, op. a.] izjavio da uopće ne vjeruje da će on izvesti umorstvo jer da ga drži literarnim anarhistom nazvavši ga kod toga Heineovcem (HDA, HR-HDA-1014, OFAC, kut. 1, RO-AC-1-IB/14, „Optužnica Kr. državnog odvjetništva u Zagrebu, broj I 1641-1912/15, 17. 7. 1912 /16 araka“).

²¹ KAPETANIĆ 1965: 557.

²² MORAT 2013: 81-84.

²³ CESAREC 1965: 394.

²⁴ ISTI 1971f: 161.

²⁵ Više o tome u: ISTI 1971b: 140-145.

²⁶ HDA, HR-HDA-1014, OFAC, kut. 23, RO-AC-23-IVG/1, „Zapis „Ja“, 27. 6. 1912, Zagreb“.

psihološki i vidjet ćete da je jednom narodu koji je u *kralju* Karlu spoznao glavnu zapreku svoga blagostanja nemoguće neposredno zatim priznati kralja Petra²⁷). Takva legitimacija vladara koji je uz sebe čvrsto vezao buržoaske strukture nagnala je Cesarca da preispita pojam izabranog *naroda*²⁸ koji je imao biološku funkciju potvrde statičnog (unitarnog) monarhizma, dok bi njegovim legitimnim predstavnikom trebao biti radnički pokret u dinamičnoj revoluciji.²⁹ Novo bi monarhijsko uređenje od onog austrougarskog bilo različito utoliko što je predstavljalo svojevrsan diskontinuitet u kontinuitetu, konačno otvarajući mogućnost da se nacionalno pitanje razriješi upravo s onima koji su, ističe Banac, „okaljali“ izvornu omladinsku ideju o „integralnom“ ujedinjenju i nacionalno pravo ekskluzivno preuzeli na sebe.³⁰ Naime, budući da je vladajuća buržoazija „odozgo“, koristeći se represivnim metodama, svaki dan sve više manifestirala idejnu dezintegraciju koja je ostala zanemarena pored dominacije formalnog čina ujedinjenja, Cesarec je u etapnom revolucionarnom putu prema utopiji očekivao revolucionarni angažman radništva i seljaštva „odozdo“, projicirajući u njih revolucionarnu svijest o nužnosti promjene pri ostvarenju Podunavsko-balkanske federacije kao zadnje stuba duge klasne borbe. Drugim riječima, Podunavsko-balkanska federacija (ili bilo kakva druga federacija) nije mogla nastati bez reforme i potpune, a ne samo nominalne, suradnje samoopredijeljenih *naroda* jer u tom slučaju svijest o suvišnosti nacionalnoga u odnosu na utopijsko bratstvo ne bi bila moguća.³¹ Tako je Cesarec 1920-ih apelirao protiv preslikavanja načina ujedinjenja koje se zbilo pod dinastijom Karađorđevića na ujedinjenje radničke klase, a cilj mu je bio perpetuiranje onoga što Banac naziva *paradoksom* samo-svjesnog nacionalnog partikularizma kao zaloga utopijske budućnosti.³² Time je želio pružiti ideološku osnovu za specifično djelovanje unutar naizgled centralizirane partije koja je bila pod utjecajem vanjskih silnica Kominterne (indikativan je stoga i naziv novina koje je uređivao – *Zaštita* (prvenstveno) *čovjeka*). Taj će *paradoks* Cesarec kontinuirano nastaviti razvijati i nakon Četvrtog kongresa Komunističke partije u Dresdenu 1928., ali i nakon narodnofrontovske politike u kojoj će KPJ odluku o anuliranju Jugoslavije zamijeniti odlukom o širokoj suradnji s različitim političkim platformama kako bi se Jugoslavija reformirala na federalističkim osnovama.³³

²⁷ CESAREC 1971g: 25.

²⁸ ISTI 1971a: 132 („pop“, „birokrat“ i „kometna dama“ koji su „zaraženi i opijeni epidemijom“).

²⁹ ISTI 1971h: 121 („U životu ima smisla samo nepolovična, trajna revolucija, svejedno da li se činovi njene drame odigravaju na pozornici barikade, hartije, sadre, ili duše“).

³⁰ BANAC 1995: 273-275.

³¹ LUKAČ 1972: 146-150.

³² BANAC 1995: 276.

³³ STIPETIĆ 1982: 237; BANAC 1995: 277.

Međutim, u Cesarčevu slučaju nacionalizam nikada nije značio jednodimenzionalnu perspektivu sličnu pravaštvu (posebno frankovcima), već su njegovi izvori uvijek bili vezani uz višestruku intelektualnu introspekciju koja je bila posljedica odgovornosti koju je sa sobom nosilo „javno djelovanje“. Tako je Cesarčevo konačno shvaćanje internacionalne demokracije oblikovano, dakle, krajem Prvog svjetskog rata kao odgovor na socijaldemokratsko pozivanje na Wilsonovih *14 točaka* u nadi da će suradnja s građanskim opozicijskim strankama ponuditi konstruktivnu alternativu saniranju zavodljivih posljedica boljševičke Oktobarske revolucije. Neuspjeh Koraćeva južnoslavenskog projekta u socijaldemokratskim redovima koji su negodovali zbog prisutnosti krupne buržoazije i njegova marginalizacija prevrata u korist metode postupne, institucionalne promjene nepovratno su produbili podjelu socijaldemokratske stranke na „lijeve“ i „desne“.³⁴ Cesarec je takve Koraćeve postupke neprestanog odgađanja *socijalne revolucije* opisivao kao *socijalsimulantizam*, dok je Wilsonov pokušaj medijacije između Istoka i Zapada nazvao „američkom kapitalističkom demokratskom simulacijom“, prozvavši samoga sebe glasom izvornog socijalista.³⁵ Budući da je bio odgajan u tradiciji jedinstvene socijaldemokracije prvomajskih aktivnosti i štrajkova, to je značilo Cesarčev povratak izvorišnim osnovama radničkog pokreta, čiji je član bio i njegov otac, pomoćnik u stolarskoj radnji.³⁶ Osim toga, Cesarčeva dugoročna odluka da nacionalno uvjetuje rješavanjem socijalnog pitanja ukorijenjena je i u atmosferi kasnog 19. stoljeća kada događaji poput Hainfeldskog kongresa nisu artikulirali nacionalni problem, ali su potaknuli međupartijsku suradnju, dok su pojedinci poput Ivana Ancela rezoluciju Jugoslavenske socijaldemokratske stranke isključivo fokusirali na problem nezavidnog ekonomskog položaja radnika u koje su se ubrajali, kako tvrdi Gross, obrtnici, seljaci, trgovci, ali i intelektualci.³⁷ Iako je do razlaza s Austrijskom socijaldemokratskom strankom došlo upravo zbog njezine nesenzibiliziranosti za jugoslavensko nacionalno pitanje i nevoljkosti da se njime pozabavi izvan destabilizirane Monarhije, Redžićev zaključak o odustajanju SDSHS-a od austromarksizma zbog takvoga stava austrijskih istomišljenika ipak treba uzeti s dozom opreza.³⁸

Zorica Stipetić opravdano će istaknuti kako je na početku rasprave o nacionalnom pitanju „austromarksistička misao ostavila traga (...)“³⁹ na Cesarca, ali ga je Cesarec usmjerio prema vlastitim zahtjevima za prvenstveno kulturnu suradnju među narodima čiji je zajednički suživot bio neminovna karika u lancu budućeg utopijskog uređenja, što je na kraju rezultiralo idejom o federaciji „odozdo“ kao

³⁴ GLOBAČNIK 2018: 43-48.

³⁵ CESAREC 1971h: 121-126.

³⁶ STIPETIĆ 1982: 22-25.

³⁷ GROSS 1965: 122-123.

³⁸ REDŽIĆ 1977: 299.

³⁹ STIPETIĆ 1982: 180-181.

stadiju proleterske revolucije: „Intelektualcima neka se poda sva kultura, narodu, neslobodnom narodu, kakav je naš prije konačne slobode, samo ona, koja će ga dovesti do slobode“.⁴⁰ Zahvaljujući upravo privatnom i javnom cirkuliranju znanja unutar negdašnjeg Austro-Ugarske Monarhije, generiranje socijalističkih ideja u Cesarčevu se slučaju odvijalo usporedno s nacionalnima, što će se najbolje reflektirati u tematskom bloku posvećenom Eugenu Kvaterniku i Hrvatskoj stranci prava 1939. Bez obzira na činjenicu da je riječ o motivu koji su promovirali pripadnici desnoga spektra i koji je bio aktualiziran u osvit fašističkog šovinizma,⁴¹ potrebno je naglasiti da je Cesarčev antišovinistički nacionalizam također produkt socijaldemokratskog idejnog nasljeđa koje se zahvaljujući priključivanju radnika starčevićanskoj opoziciji pridružilo njihovoj otporu vladajućim strukturama. Zbog toga je i ljevica s pravom štitila Kvaternika.⁴² On će tako postati simbol raširenog otpora prema rasnoj nacionalističkoj politici. Njegova će funkcija u projekcijama budućnosti postati tek jedna od Cesarčevih cjeloživotnih održivih kontradikcija: bliska samoopredjeljenju, ali daleka od Wilsona, bliska demokraciji, ali daleka od totalnog prava glasa, bliska internacionalizmu, ali s osvrtom na partikularno i bliska nacionalizmu, no s pogledom u besklasnu budućnost bez nacije.

Odani komunist

Mihail Riklin opisao je odlazak intelektualaca u SSSR nakon iskustva Oktobarske revolucije kao odlazak u profano svetište, svojevrstu Meku, Medinu i Jeruzalem, izvan pojmljivog. Upravo zbog te privlačne „religijske“ snage koja je navodila na vjerovanje prije fizičkog osvjetlovanja, poimanje komunizma odvijalo se u ekstremu između adoracije ili krivovjerja, ostavljajući kasnije za sobom mnoge razočarane pojedince poput Victora Sergea ili Borisa Suvarina. Ipak, autentičan osjećaj pri susretu budućih intelektualnih proroka s tom zemljom revolucije bio je preduvjet svakog potencijalnog razočaranja. Intelektualni poziv za putovanjem u taj neshvatljiv, a samim time i začuđujući, komunistički „eksperiment“, za koji se sada točno znalo gdje se nalazi i kako se zove, bio je toliko snažan da se činilo, napisat će Riklin, kako se „u pojavi komunizma religija prvi put, ne izgubivši ni zrnice svoje paradoksalnosti, odlučno spustila na zemlju“.⁴³ Komunizam je, naravno, bio daleko od (političkog) klerikalizma koji je svojom razgranatom društvenom djelatnošću predstavljao konkurenciju (lijevim) socijalistima, ali je on za Cesarca značio konsolidirani model utopijskog uspjeha koji je u sebi nosio mističnu klicu „radničke religije“ na kojoj je i sâm Cesarec, znajući

⁴⁰ HDA, HR-HDA-1014, OFAC, kut. 23, RO-AC-23-IVG/57, „Refleksija o kulturi za narod“.

⁴¹ STIPETIĆ 1982: 382-383.

⁴² GROSS 1965: 119.

⁴³ RIKLIN 2010: 59-62.

da je većina stanovništva ukorijenjena u kršćanstvo, gradio svoje djelovanje. U teoretskom smislu to je značilo pozivanje na iskorijenjene bogumile kao pravovjernu, „nacionalnu“ alternativu klerikalizmu.⁴⁴ U poetičkom smislu složenog zadatka prilagođavanja socijalne literature široj čitateljskoj publici, to je značilo transfer poznatih religijskih motiva u nove uvjete posthabsburškog prostora koji se prilagođavao vanjskim i unutarnjim okolnostima novih režima, uz zadržavanje estetičkih standarda književnopovijesne tradicije. Ako se iznova vratimo drami *Otkriće*, takve implicitne tragove koji upućuju na nužne korekcije buduće utopije otkrivamo u kritici dotadašnje profanizacije tradicionalnih vrijednosti i materijalizacije svojstvene jeftinoj razmjeni dobara: „A da Olga i Milošević saznaju za moje otkriće misliš li da bi ga u božanske svrhe iskoristili? Da ljude spasu? U vašarsku senzaciju bi ga snizili [baš kao i umjetnost, op. a.], goleme bi sume s njime sticali, i mesto objave na nebu čitavo bi čudo završilo se u njihovom novčaniku“.⁴⁵ U obama slučajevima Cesarčevu „hodočašću“ u Sovjetski Savez prethodilo je implicitno razumijevanje komunizma kao ozbiljenja utopije na religijskim osnovama i, paradoksalno, svako odbacivanje afirmiranih religijskih okova u korist ateizma besklasnog društva.

Da je Cesarec na podlozi takvoga promišljanja o odnosu kršćanske religije i politike iskusio onu komunističku religiju o kojoj je pisao Rilkin, govori i njegov prvi posjet SSSR-u dvadesetih godina prošloga stoljeća. Sva idejna neuravnoteženost Koraćeve socijaldemokracije na drugom je kongresu u Vukovaru dobila strukturirani oblik Komunističke partije, za koju je, iako još uvijek bez čvrste hijerarhijske strukture i uz znatno otežano djelovanje zbog brojnosti radićevaca i političke opresije, Cesarec vjerovao da može podnijeti različita mišljenja o provedbi revolucije u zemlji.⁴⁶ Tim više što je put do njegova održavanja bio razrađen u okviru Sekcije intelektualaca Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunista) koja je funkcionirala, napominje Stipetić, „uglavnom kao diskusioni klub“.⁴⁷ Međutim, i ti su razgovori značili svojevrsan oblik aktivnog djelovanja na pripremi adaptirane Lenjinove vizije u okvirima zadanih vrijednosti. Centralnu ličnost nekadašnjega vladara sada je preuzela Lenjinova pojava o kojoj je Cesarec, ponovno na tragu Čerinina utjecaja, zapisao: „Ruski narod poneo je doista misiju u Evropi, još više na celom globusu, misiju koja pod simbolom Lenjina a ne Hrista [kojeg je predviđao Dostojevski, op. a.] doista ide za rešenjem klasnih protivurečja svetske civilizacije“.⁴⁸ Zanesenost prorocima budućnosti nije bila strana zagrebačkim komunistima s obzirom na to da je njihov bliski kontakt s komunizmom

⁴⁴ HDA, HR-HDA-1014, OFAC, kut. 23, RO-AC-23-IVG/125, „Bilješke o bogumilima“.

⁴⁵ CESAREC 1965: 379.

⁴⁶ I Cesarec i Krlježa „(...) djeluju u idejnoj sferi bez ideološke kontrole“. STIPETIĆ 1980: 154.

⁴⁷ ISTI 1982: 108.

⁴⁸ CESAREC 1924: 202.

ostvaren još u Sovjetskoj Republici Mađarskoj (Cesarec je kao pripadnik neformalnoga dijela grupe „pelagićevaca“ surađivao s mađarskim revolucionarima⁴⁹). Taj je bljesak utopije u susjedstvu pripremio Cesarca za nadolazeću ulogu poslanika na IV. kongresu Kominterne 1922., nakon kojeg je iznesena prethodna impresija o Lenjinu. Cilj je takve reprezentacije revolucionarnog idola bio uvjeriti one koji su imali različito iskustvo života u Monarhiji da isprepletanje revolucije i neželjene, ali nužne tradicije koje je zbunjivalo uvjerene sljedbenike jedinstvene revolucije nije iscrpljeno u neuspjehu mađarskog modela. Upravo suprotno – taj je model sada, zahvaljujući kompleksnim nacionalnim polemikama, ali i agrarnoj reformi, bio tek dio dužega puta svrgavanja konsolidirane buržoazije na kojem je rasuta, ali postojana KPJ preuzela na sebe „stratešku“ ulogu kontroliranih akcija pod vodstvom sovjetske Rusije.⁵⁰

Liku Lenjina, uz kojeg je vezao komunizam, Cesarec je suprotstavljao još jedino figuru Stjepana Radića, uz kojega je čvrsto vezao republikanizam. Mogli bismo reći da je Radić za Cesarca predstavljao arhetipski antipod figuri Lenjina, ali i antipod figuri kakvom je želio postati sâm Cesarec jer je privlačio seljaštvo i, donekle, radništvo: „Sjedi poniknutih očiju [na proslavi Prvoga maja, op. a.], motljajući palce i zijevajući tako ko penzionirana udovica od koje traže mladost a ona je nema; apsolutno sve protivno od jednog tribuna koji bi bio vatra i davao vatru onima što s vjerom u njega dođoše da ga čuju [radnicima, op. a.]“⁵¹ Na prostoru na kojem su supostojale „eksperimentalna“ čehoslovačka liberalna demokracija Tomáša Masaryka (kod kojega je Radić izučio politički zanat), mađarska komuna i dinastija Karađorđevića, fokusiranje na državno uređenje za Cesarca je reflektiralo optimalno političko stanje u kojem će se sve naslijeđene posebnosti posthabsburškog prostora moći inkorporirati u novonastalu klasnu svijest po uzoru na Oktobarsku revoluciju. Zbog toga republikanizam kao prijelazno uređenje nije predstavljao prepreku, već su je predstavljali njegovi zagovornici i provoditelji politike bliske aboliranoj Austro-Ugarskoj Monarhiji – pripadnici građanskog oportunitizma Seljačke stranke, a ne radništvo. Radićev projekt (seljačke) republike, prema Cesarcu, nije mogao uspjeti jer je stvarao isti oblik sporazuma s vladajućima kao što je bio nekada Koraćev (štoviše, Radić postaje dio Vlade). Pri tome je spona seljaštva i Radića bila vrlo snažna, a istovremena aproprijacija istočnih modela (Seljačka interacionala) kao poluge za samovoljno djelovanje izgledala je kao izdaja revolucije u čijoj je osnovi bila većina i povratak modelu autoritarizma.⁵² Štoviše, ta je izdaja pogađala u samu

⁴⁹ STIPETIĆ 1982: 112-113.

⁵⁰ ISTI 1980: 155.

⁵¹ ISTI 1971e: 373.

⁵² STIPETIĆ 1982: 224-227.

bit revolucije, pa makar i seljačke koja je „(...) revolucija po tome što svaka revolucija znači probuđenje boljih instinkata i neobičnih inače nada u narodu“. U tom je smjeru išla i republika koja je, istaknut će Cesarec, „(...) opsjela naše seljaštvo (...)“.⁵³ Transferirajući neprestano političke ideje i pripisujući im nove funkcije unutar zadanog i strukturiranog formata, Cesarec je ostao odani komunist čak i u trenucima intelektualnih previranja jer se jedino strukturiranom djelatnošću mogla izbjeći pogrešivost pojedinca i redefinirati identitet intelektualnog radnika tako da bude prepoznat od masa (zanat književnika) i distanciran od elitnih buržoaskih mislilaca. Želeći ostati daleko od legalnog djelovanja i ilegalno izgraditi održivu utopiju, ideološke koncepcije Augusta Cesarca nisu mogli izbjeći utjecaj dugotrajne intelektualne tradicije monarhijskog prostora koja se stvarala u procesima apropijacije i adaptacije različitih znanja unutar različitih grupa. Tako je ideologija postala djelatna realnost, a isprepletanje socijalizma, komunizma, anarhizma i nacionalizma kontinuiran problem, ali i njegovo rješenje za specifičan posthabsburški prostor.

Zaključak

Važnost transfera političkih ideja na primjeru Augusta Cesarca neodvojiva je od važnosti transfera znanja. Štoviše, transfer i apropijacija znanja na primjeru (lijevih) intelektualaca koji su djelovali na širokom prostoru Austro-Ugarske Monarhije pokazuju sve izazove postkolonijalnog pristupa u kojem je razmjena znanja od jednosmjernog procesa transfera između kolonizatora i koloniziranog postala dinamičan proces koji uključuje mnogobrojne aktere. Različite ideje koje cirkuliraju i čija funkcija ovisi o različitim sustavima moći, medijima prijenosa i sustavima proizvodnje znanja uvelike su utjecali na oblikovanje Cesarca kao intelektualca i revolucionara, ističući tako svu teritorijalnu i kulturološku kompleksnost posthabsburškog prostora na kojemu je djelovao.

August Cesarec svoje je djelovanje bazirao na figuri *javnoga intelektualca*, aktivno intelektualno djelujući u različitim medijima (književnost, novine, časopisi itd.) u okviru tradicije intelektualnih radnika iz protosocijalističkog perioda na prostoru hrvatskih zemalja. Zahvaljujući upravo anarhizmu, na čijim je osnovama „nagovarao“ Jukića da nanišani Cuvaja i u kojem nije vidio pokret, već mladenački odnos prema vlastitom djelovanju u konstantnom rascjepu između legalnog i ilegalnog, ta se tradicija nije prekinula. Iako je bila preuzeta dijelom odgojem, a dijelom i aktivnim sudjelovanjem u djelatnostima Socijaldemokratske stranke, ona se nastavila nasuprot očekivanjima stvaratelja novoga svijeta nakon Oktobra i dobila novu funkciju unutar strukturiranog djelovanja Komunističke partije. Osim

⁵³ CESAREC 1971d: 381.

toga, da bi održao Čerininu sliku samoga sebe kao požrtvovnog revolucionara koji trpi za radništvo, iako je od njega odvojen svojim „nematerijaliziranim“ intelektualnim radom, Cesarec je utopijsku viziju besklasnog društva morao graditi na kontradiktornoj tradiciji posebnosti habsburških zemalja, što je nužno uključivalo i problem nacionalnog pitanja. Zbog tog je nerazrješivog problema Koraćeva socijaldemokracija, između ostalog, odustala od austromarksističke ideje austrijskih socijaldemokrata. Istovremeno je pokleknula pred izazovima kompromisnog parlamentarizma, dok je Cesarec, za razliku od Wilsona, inzistirao na demokratskome samoopredjeljenju „odozdo“, za svjetsku proletersku revoluciju, ali uz samosvjesni pristanak radnika da se odreknu nacionalnoga „balasta“ u korist uređenja po uzoru na sovjetsku Rusiju i Lenjina. Tim više što je pravaška tradicija koja je polagala pravo na nacionalno dijelom bila nasljeđe i socijalističkih krugova. Na tom je tragu Cesarec želio oblikovati inkluzivan model revolucije koja je uključivala prijelaznu seljačku republiku, ali bez Radićeve dominacije. Drugim riječima, vizija budućnosti Augusta Cesarca predstavljala je neprekinutu preobrazbu prežitaka prethodnih idejnih usmjerenja, a zatim i realizaciju zemaljske utopije na riklinovski, posvećen način.

Bibliografija

Izvori

Državni arhiv u Zagrebu

HR-HDA-1014, Osobni fond Augusta Cesarca.

CESAREC, August. 1924. Dostojevski – Lenjin (Dva pola ruskoga antiimperijalizma). *Književna republika* 2/5-6: 193-214.

CESAREC, August. 1951. *Kriza stranke prava i naši „komunari“ 1871*. Zagreb: Školska knjiga.

CESAREC, August. 1965. Otkriće (Tragedija u tornju i gledana kroz toranj jedne vile). *RAD JAZU* 8: 341-439.

CESAREC, August. 1971a. Bivši car Karlo. U *Rasprave, članci, polemike. Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije*, ur. Ivan Škiljan Gothardi, 131-134. Zagreb: Zora.

CESAREC, August. 1971b. Dekadansa i revolucija. U *Rasprave, članci, polemike. Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije*, ur. Ivan Škiljan Gothardi, 140-145. Zagreb: Zora.

CESAREC, August. 1971c. Đački pokret. U: *Rasprave, članci, polemike. Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije*, ur. Ivan Škiljan Gothardi, 7-20. Zagreb: Zora.

CESAREC, August. 1971d. Kao hrvatski, seljački, mirotvorni i čovječanski republikanac. U *Rasprave, članci, polemike. Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije*, ur. Ivan Škiljan Gothardi, 379-407. Zagreb: Zora.

CESAREC, August. 1971e. Kao nacionalista u Jugoslaviji. U *Rasprave, članci, polemike. Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije*, ur. Ivan Škiljan Gothardi, 355-379. Zagreb: Zora.

CESAREC, August. 1971f. Posljednja Alijina noć. U *Rasprave, članci, polemike. Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije*, ur. Ivan Škiljan Gothardi, 156-164. Zagreb: Zora.

CESAREC, August. 1971g. Povodom najveće i najtužnije slave. U *Rasprave, članci, polemike. Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije*, ur. Ivan Škiljan Gothardi, 21-28. Zagreb: Zora.

CESAREC, August. 1971h. Socijalsimulanti oko „Obnove“. U *Rasprave, članci, polemike. Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije*, ur. Ivan Škiljan Gothardi, 120-128. Zagreb: Zora.

Literatura

BANAC, Ivo. 1995. *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji: porijeklo, povijest, politika*. Prev. Josip Šentija. Zagreb: Durieux.

ČERINA, Vladimir. 1962. August Cesarec. *Riječka revija* 11/1-2: 100-103.

- GLOBAČNIK, Matko. 2018. *Hrvatska socijaldemokracija u Prvome svjetskom ratu*. Zagreb: Srednja Europa.
- GROSS, Mirjana. 1965. Razvoj socijalističke ideje u Hrvatskoj 1890 – 1907. *Putovi revolucije* 5: 117-130.
- JELČIĆ, Dubravko. 1994. August Cesarec prema Anti Ciligi. *Hrvatska revija* 44/4: 597-602.
- KAPETANIĆ, Davor. 1965. Nepoznati Cesarec. *RAD JAZU* 8: 555-580.
- LIPPHARDT, Veronika, David LUDWIG. 2011. Knowledge Transfer and Science Transfer. *European History Online (EGO)*, Institute of European History (IEG), Mainz 2011-12-12. <http://www.ieg-ego.eu/lipphardtvludwigd-2011-en>
- LUKAČ, Dušan. 1972. *Radnički pokret u Jugoslaviji i nacionalno pitanje 1918-1941*. Beograd: Institut za savremenu istoriju – Export press.
- MORAT, Daniel. 2013. Intelektualci i intelektualna historija. U *Intelektualna historija*, ur. Branimir Janković, 81-102. Zagreb: FF press.
- PEJIĆ, Luka. 2016. *Historija klasičnog anarhizma u Hrvatskoj: fragmenti subverzije*. Zagreb: DAF.
- REDŽIĆ, Enver. 1977. *Austromarksizam i jugoslavensko pitanje*. Beograd: Narodna knjiga – Institut za savremenu istoriju.
- RIKLIN, Mihail. 2010. *Komunizam kao religija: intelektualci i Oktobarska revolucija*. Prev. Ivo Alebić. Zaprešić: Fraktura.
- STIPETIĆ, Zorica. 1980. *Komunistički pokret i inteligencija: istraživanja ideološkog i političkog djelovanja inteligencije u Hrvatskoj: (1918-1945)*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost SSO.
- STIPETIĆ, Zorica. 1982. *Argumenti za revoluciju – August Cesarec*. Zagreb: Naklada CDD.

A Vision of the Future on Vestiges of the Past: the Transfer of Political Ideas based on the Example of August Cesarec's Intellectual and Revolutionary Actions

Based on the knowledge transfer paradigm, this paper deals with the transfer of political ideas using the example of August Cesarec's intellectual and revolutionary actions. Setting forth from the terms that were used in Cesarec's works, the aim of this paper is to understand concepts such as anarchism, nationalism, democracy, monarchy, social democracy, communism and republicanism in the context of the significant changes that affected the post-Habsburg territory in the interwar period. These changes mostly entailed coping with the challenges of newly-established regimes and adjustment to newly-established political courses after the First World War and especially after the October Revolution. Although determined to execute the idea of a non-class *Utopia* without any connection to the past, Cesarec as a *public intellectual* still incorporated many ideas that emerged in the Austro-Hungarian Empire into his revolutionary and political work, assigning them a different function within the structured organization of the Social Democratic and Communist Party. This therefore allows for the possibility to reshape the interpretation of the mechanisms underlying his revolutionary activism, which had been previously examined in Croatian historiography.

Keywords: knowledge transfer, transfer of political ideas, August Cesarec, Habsburg Monarchy, interwar period

Ključne riječi: transfer znanja, transfer političkih ideja, August Cesarec, Habsburška Monarhija, međuratno razdoblje

Lucija Bakšić
Graduate School Global Intellectual History
Humboldt Universität Berlin
Unter den Linden 6
10117 Berlin, Germany
baksiclu@hu-berlin.de

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 1

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Gostujuća urednica / Guest Editor

Zrinka Blažević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Poseban broj

*Historija isprepletanja: transferi, prožimanja
i umrežavanja u povijesnoj perspektivi*

Special issue

*Entangled history: transfers, interactions
and intertwinings in historical perspective*

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*